

Síppal, dobbal, nagybőgővel – avagy kísérlet a „Felvidék visszafoglalására” 1938. október 5-én

---

ATTILA SIMON
WITH PIPE, DRUM, DOUBLE BASS – OR EXPERIMENT ON
„THE RE-OCCUPATION OF THE UPPER LAND” ON 5TH OCTOBER 1938

94(437.6)”1938”
94(439)”1938”
341.223
321.013

Slovak–Hungarian border section. Revision efforts. Border incidents. Free groups. Frontier guard.

Noha az 1918-ban megalakult Csehszlovákiát csupán 1939 márciusában törölte le a hitleri szándék a térképről, a Masaryk és Beneš által megálmodott és létrehozott első köztársaság már 1938 őszén megszűnt. Végzetét azonban nem csupán a náci birodalom terjeszkedése okozta, hanem annak a nemzetállami elképzelésnek a kudarca is, amelyre az első köztársaság épült. A feszült kül- és belpolitikai helyzet miatt 1938 szeptembere és októbere gazdag fegyveres incidensekben, utcai demonstrációkban, etnikai konfliktusokban. Ezek elsősorban a cseh–német határszakaszra voltak jellemzők, ahol már jóval a müncheni döntés előtt megkezdődtek, de a határváltozás után is folytatódtak. A szlovák–magyar határszakaszon ezzel szemben látszólagos csend és nyugalom honolt, bár október első napjaiban Dél-Szlovákiában is felforrósodott a helyzet. Az etnikai elvű határrevízió lehetőségének felcsillanása hatására a lakosság számos településen magyar zászlókkal vonult az utcára, nyilvánosan énekelte a magyar himnuszt (Csehszlovákiában sok más mellett ez is tilos volt), nemzetiszínű kokárdát tűzött ruhájára. Jelentősebb megmozdulásokra többek között Kassán és Komáromban is sor került, de a Csallóközben, a Mátyusföldről és Gömörből is vannak ilyen információink. Emellett október folyamán több helyen – leginkább Kárpátalja térségében – kisebb határ menti összecsapásokra is sor került, amelyek leginkább a Magyarországon gyülekező szabadcsapatok számlájára volt írható. A szlovák–magyar határszakaszon azonban minimális volt az ilyen konfliktusok száma. Október 5-én a Feledi járásba tartozó Kacagópusztánál, október 7-én Párkány mellett, október 13-án pedig a Királyhelmecei járásba tartozó Perbenyiknél került sor határincidensre. Jelen tanulmányban a három eset közül az október 5-i kacagópusztai incidenst mutatjuk be, amely nem csupán a legjelentősebb ilyen eseménynek mondható az első bécsi döntés előtti időszakból, de a legjobban dokumentált is.

A szlovák–magyar államhatár

A szlovák–magyar államhatár Magyarország nyílt revíziós törekvései és a két ország között fennálló feszült viszony miatt szigorúan őrzött határ volt. A határátlépéshez engedély kellett, s a minden szlovenszkói magyarban irredentát sejtő csehszlovák hatóságok olykor még a kettősbirtokosok határátlépése elé is akadályokat gördítettek, s akadályozták azt is, hogy a szlovákiai magyarok a magyar nemzeti ünnepek (pl. augusztus 20.) alkalmával Magyarországra utazzanak. Szigorúan vigyázták a magyarországi sajtó és könyvek behozatalát is, nehogy irredenta jellegű irodalom kerüljön be az országba.¹ A zöldhatáron viszont – amelyet a korabeli műszaki feltételek mellett szinte lehetetlen volt megfelelően ellenőrizni – élénk forgalom bonyolódott le, amelyből az ügynökök, a kémek és a csempészek is jócskán kivették részüket. A határ így számos konfliktus forrása volt.

A harmincas évek közepétől, Csehszlovákia nemzetközi helyzetének változásával összhangban, változás ált be a csehszlovák védelmi politikában is. Míg Trianon után elsősorban a Habsburg-restauráció s egy magyar támadás veszélye látszott valószínűnek, s ezért a csehszlovák hadsereg felvonulási terve is elsősorban Magyarország ellen irányult, 1933 után már Németország vált fő veszélyforrássá. Ennek értelmében dolgozták át a hadsereg felvonulási és diszlokációs tervét is, s átszervezték a kémelhárítást.² A csehszlovák határvédelemben új elemet jelentett az erődítményrendszer kiépítése is, amelyre francia minták alapján 1933-ban születtek meg az első tervek. A csehszlovák erődítésrendszer azonban felülmúlta mintáit, így később ez szolgált tanulságokkal nemcsak a Maginot-vonal tökéletesítéséhez, de a németek által kiépített atlanti fal elkészítéséhez is. Az új védelmi politika további fontos elemét az 1936-ban elfogadott új államvédelmi törvény jelentette, amely a lakosság rendszeres honvédelmi képzése mellett létrehívta az Államvédelmi Őrséget (ÁÓ). Az Államvédelmi Őrség állományának alapját a vámőrség, a rendőrség és a csendőrség tagjai képezték, akik békeidőben saját alakulataik keretében szolgáltak, s csupán veszély esetén aktivizálták őket. Rajtuk kívül az ÁÓ egységeibe a civil lakosság megbízható tagjait (tartalékos tiszteket, volt legionáriusokat – kizárólag cseh vagy szlovák nemzetiségű egyéneket) is besoroltak, akik feladatai közé a határok védelme mellett a közrend fenntartása is beletartozott. A határok védelme során egyes egységeik az államhatárok közvetlen közelében láttak el megfigyelő feladatokat. Egy esetleges támadás idején a kisebb betonbunkerekkel is megerősített védelmi vonalba hátráltak volna, ahol az Államvédelmi Őrség feladata a támadóknak a reguláris hadsereg megérkezéséig való feltartóztatása volt. Tagjaik puskát, pisztolyt és 3-3 kézigránátot kaptak felszerelésként. Ezen kívül az egyes egységeket könnyű és nehéz géppuskával és más szükséges felszereléssel is ellátták.³

1938 őszén

A szlovák–magyar határszakasz eseménytörténete jelentős mértékben függött a két ország viszonyától. Így a legfeszültebb és legtöbb incidenssel járó időszak a Csehszlovákia megalakulását követő 1-2 év volt, amikor Budapest még nem tett le a trianoni határok erőszakos megváltoztatásának tervéről. 1938 tavaszán, amikor az Anschluss alapjaiban rengette meg a közép-európai térség *status quóját*, a cseh-

szlovák–magyar államhatár ismét a figyelem középpontjába került. A magyarországi revíziós remények megerősödésével párhuzamosan megnőtt az államhatár jelentősége is: Magyarország irányából egyre gyakoribbá vált az illegális határátlépések száma, a csehszlovák hatóságok pedig egyre fokozottabb határőrizetet igyekeztek bevezetni.

1938 folyamán az államhatár az egymásnak való üzengetés terepévé is vált, s különösen megszapordtak a térségben terjesztett rölapok. Ezek egyrészt a cseh uralom bukását és a közelgő határváltozást jövendölték,⁴ de a különböző csehszlovákista szervezetek is rölapokkal igyekeztek meggyőzni a lakosságot, hogy rosszul járna azzal, ha Magyarországhoz csatolnák a déli területeket. Szlovák jelentések szerint 1938 nyarán a magyarországi oldalról egyre gyakrabban kiabáltak át „irredenta” jelszavakat, sőt azokat vizuálisan is láthatóvá tették: a Feledi járásba tartozó gömörpéterfalai vámhivatallal szemben a magyarországi oldalon kövekből egy 3x4 méteres Nagy-Magyarország térképet raktak ki a magyar fináncok, amely mellé az „Így volt, így lesz!” és a „Nem, nem, soha!” jelszavakat írták.⁵ De hasonló akcióról az Ipoly mentéről is beszámolnak a levéltári források.

Mindezek ellenére az államhatáron viszonylagos nyugalom honolt. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a csehszlovák államnak nem volt érdeke a két ország közötti feszültség növelése, a hivatalos magyar politika pedig az 1938-as válság idején – az olykor hangos revíziós propaganda ellenére is – végig a határkérdés békés megoldása mellett tette le a voksot, s visszautasította a németek által javasolt fegyveres fellépést. Hallgatólagosan tudomásul vette viszont, hogy az ország északi határai mentén különböző félhivatalos fegyveres szervezetek készülődnek egy esetleges Csehszlovákia elleni támadásra, sőt mozgósítással és diplomáciai offenzívával igyekezett nyomást gyakorolni Csehszlovákiára. A müncheni döntést és a Szudétavidék Németországhoz csatolását követően a magyarországi közvélemény is egyre türelmetlenebbül várta, hogy a trianoni határ revíziója is megkezdődjön végre, s ez a nyugtalanság a hadsereg állományára is kiterjedt, amelyben viszonylag szabadon propagálhatták nézeteiket a különböző szélsőjobboldali szervezetek hívei is. Szeptember és október folyamán a csehszlovák belügyi jelentések egyre több olyan esetről számoltak be, amikor a magyar határőrök illetéktelenül átlépték az államhatárt, más esetekben pedig arról szólnak a jelentések, hogy a magyar oldalon megfigyelőállomásokat építenek ki. S talán nem véletlen, hogy 1938. szeptember 25-én épp a Feledi járás két olyan helyszínéről érkezett jelentés a határ mentén álló facsoportok rejtélyes éjszakai kivágásáról, ahol a jelen tanulmányban tárgyalt október 5-i fegyveres konfliktus lezajlott.⁶

A piros cserepes telepes házacskák felé

Az 1938-as őszi legjelentősebb határincidensére október 5-én a Feledi járásban került sor, amely során a magyarországi hangonyi határbiztosító század egységei betörték Csehszlovákia területére. A következő órákban áttörték a csehszlovák határvédelem első vonalát, és elfoglaltak néhány magyarok által lakott települést. A közben aktivizálódó és könnyű páncélosokat is bevető csehszlovák határvédelem azonban megállította előrenyomulásukat. Miután a támadás kudarcot vallott, s fölöttes

szerveik is egyre erélyesebben követelték visszavonulásukat, a támadók 1 napi harc után, október 5-én az esti órákban az államhatárok mögé húzódtak vissza.

Az eset (amelyet a támadás egyik fő célpontja és a legsúlyosabb harcok színhelye alapján kacagópusztai betörésnek nevezünk) ugyan nem merült a feledés homályába, de a szakirodalom eddig csupán jelzésszerűen, néhány sor erejéig foglalkozott vele.⁷ Szerencsére azonban a határincidens története viszonylag jól feltárható, hiszen az nem csupán a hagyományos levéltári forrásokból (belügyi szituációs jelentések, diplomáciai jegyzékváltások) olvasható ki, hanem a Budapesti Hadtörténeti Levéltárban fennmaradt két visszaemlékezésből – Felcsiki Gábor százados és Kovács Dezső visszaemlékezéséből – is.⁸ Annak ellenére, hogy Felcsiki visszaemlékezését, amely közel három évvel az események után, 1941 tavaszán keletkezett, szemmel látható pontatlanságok⁹ és nagyfokú elfogultság jellemzi, a két visszaemlékezés forrásértéke így is lehetővé teszi a történések rekonstrukcióját.

Felcsiki egy általános, Csehszlovákia elleni támadás nyitányának szánta akcióját, ám fő célja nem az ellenség szembenálló katonai erőinek megsemmisítése volt (hogy erre a határbiztosító század katonai potenciálja nem elegendő, azt ő is tudta), hanem a magyar határtól mintegy 5 kilométerre található csehszlovák telep falvak elfoglalása és a telepések vagyonának megszerzése.¹⁰ Mint írja: „a sok-sok telepés ház piros cserepes teteje kihívóan piroslott a kukoricaföldek között, amikor a trianoni határszélről távcsöveztük azokat. Katonáim – sokgyermekes családapák, napszámosok, zsellérek, munkások, nincstelének – irigykedve nézték ezeket a légi-onista telepeket.”¹¹ Elképzelése szerint az elfoglalt telepés birtokokat saját katonái között osztotta volna ki (egy, a civil életben szolgabíróként tevékenykedő egy karpaszományos vadászt már meg is bízott az „új honfoglalás” telekkönyvi rendezésével), remélve azt, hogy: „a háború zűrzavarában egy kis »hivatali hatáskör túllépés« észre sem vevődik.”¹²

Stratégijának lényege a váratlan támadás és a gyorsaság volt. Elgondolása szerint a határbiztosító század katonái egy váratlan hajnali támadással rést ütöttek volna a csehszlovák határvédelem első vonalán, majd ezen a résen keresztül a Hangony mögött állomásozó ózdi lövészzászlóalj a Rima-völgyén keresztül Rimaszombat felé nyomult volna. A támadás sikerének záloga a támadás irányában fekvő beton-erődítések semlegesítése volt. Ezt a terepet jól ismerő, csempészekből és vadászokból álló toborzott rohamegységek kapták feladatul. A rohamegységeket a határbiztosító század könnyű fegyverekkel ellátott katonái követték volna, végül pedig az említett ózdi lövészzászlóalj kapcsolódott volna be a támadásba.

„Megüzentem a cselák királynak...”

A hangonyi határbiztosító század első rohamjárőrei október 5-én hajnali 2 órakor lépték át az államhatárt. A támadás mintegy 18 km szélességben indult a Rima-völgyében a Gesztete és Velkenye községek közötti térségben. A határbiztosító század támadásban részt vevő állományát Felcsiki hét szakaszba osztotta. Az egyes szakaszok feladata a velük szemben álló csehszlovák tábori őrök szétszórása és a Rima völgyében végighúzódo – a rohamjárőrök által részben már hatástalanított – beton-erődítések elfoglalása volt.¹³ Az egész vállalkozás sikerét csupán az garantálta volna, ha mindez az előtt megtörténik, mielőtt a Rimaszombatban, illetve Tornalján

állomásozó csehszlovák határvédő zászlóaljok a támadás helyszínére érkeznek, illetve ha a hangonyi határbiztosító század által kialakított részbe időben be tud nyomulni az ózdi lövészszázlój. Az azonban támadási parancs hiányában el sem indult, így Felcsiki mintegy 250, többnyire csak könnyű fegyverzettel rendelkező emberrel, néhány géppuskával, nehézfegyverek, páncéltörő és tartalék nélkül indult neki a támadásnak. A támadás elindulásának pillanatában már ő maga is tudta, hogy egyedül visel háborút Csehszlovákia ellen, s sikerre nem igen számíthat: „Mi lesz, ha a csehek észreveszik, hogy csak egy századocská van előttük? Mi lesz, ha megtudják, hogy csak egy parányi erő tört be? Mi lesz, ha a szakaszok virradatkor megtudják, hogy ez a »háború« illegitim? [...] [H]a észreveszik, hogy mögöttük nincs több erő? Ha a cseh tüzérség virradat után megszólal? [...] [H]a Hangonyt is löni kezdik?”¹⁴

Bár a rohamjárőrök már útnak indultak, a támadást még mindig leállíthatta volna. Ő azonban sem ekkor, sem 2 óra múlva, amikor – még a századtörzs megindulása előtt – a harc félbeszakítását elrendelő első parancsot kézhez vette, nem tette ezt meg. Ehelyett a századtörzsnek is parancsot adott az indulásra, a támadásba induló bakák pedig a velük tartó cigánybanda kísérete mellett rázendítettek a „Megüzentem a cselák királynak, hagyjon békét a szép Magyarországnak” kezdetű nótára.¹⁵

A csehszlovák határvédelem viszonylag hamar, hajnali három óra körül észlelte a betörést, ekkor hallatszottak az első lövések, s repültek az égre az első jelzőrakéták. Ennek ellenére a támadás kezdetben sikeres volt, hiszen a támadó csapatok jobb szárnyát alkotó Dabrovszky-szakasz elfoglalta a Velkenye melletti fináncclaktanyát, majd Rimaszécs felé tovább indulva kisebb tűzharc után a Macskás-hidat is. A velkenyei laktanya elfoglalásával a támadók fogságába esett az Államvédelmi Őrség 12 tagja, akiket azonban nem sokkal később szabadon bocsátottak.¹⁶

Szintén sikeres volt a támadók bal szárnyát alkotó Zudla-szakasz tevékenysége is, amelynek feladata a Serke község melletti Vár-hegy elfoglalása volt, ahonnan nem csupán a Rima-völgy egy részét, de a Gortva-patak völgyét is ellenőrizni lehetett. A Vár-hegyen kívül reggelre a község határában lévő betonerődítések és a falu melletti Rima-híd is a Zudla-szakasz kezébe került. Felcsiki visszaemlékezése, a szlovák belügyi jelentések és a helyi lakosság itt-ott még előhívható emlékezete egyaránt arra utalnak, hogy Serke lakossága nagy lelkesedéssel csatlakozott a faluba bevonuló magyar csapatokhoz, sőt tevékeny részt vállalt a csehszlovák betonerődítések elfoglalásában is.¹⁷ A fogságba esettek fegyvereivel felfegyverzett helyiek vállalták a foglyok őrzését is, akik közül a szlovákokat hamarosan szabadon bocsátották, 14 cseh nemzetiségű foglyot viszont a később visszavonuló Zudla-szakasz magával vitt Domaházára.¹⁸

A szárnyakon elért sikerekkel ellentétben a középső szakaszon hamar elakadt a támadás. Az itt előrenyomuló 4 szakasz feladata az volt, hogy Harmac községet elfoglalva, majd ezután legyezőszerűen szétterülve a velük szemben álló telep falvak irányába előretörjenek, s azokat elfoglalják. A terv első szakasza teljesült, s a támadó egységek diadalmenetben vonulhattak be az őket lelkesen fogadó Harmac, Darnya és Jéne községbe. Mivel azonban a rohamjárőrök az eső miatt mocsaras területté változott területen csak jelentős késéssel tudták magukat átverekedni, így a Feled–Rimaszécs vasútvonal mentén sorakozó betonerődítésekben őrködő fegyve-

resek és a geryőpusztai légionáriusok felkészülhettek a támadók fogadására. A döntő mozzanatnak az látszik, amikor a Kacagópuszta irányába tartó második szakasz parancsnokságát Kovács Dezső karpaszományos őrmestertől önhatalmúlag – a később hősi halált halt – Meskó Tibor hadnagy vette át, aki a szakaszt minden elővigyázatosság nélkül a csehszlovák betonerődítések vonalának vezette.¹⁹

Reggel 6 óra tájékán (tehát már jó látási viszonyok közepette) Meskó hadnagy vezetése alatt a 2. század – és a hozzájuk csatlakozó egyéb részek, így a század-törzs cigánybandája is – Felsőcsobánkpusztán keresztül Kacagópuszta ellen indult. A telepes falu előterét három gyalogsági betonerőd őrizte, amelyek közül a haladási iránytól balra és jobbra lévő erődök legénysége (4-4 fő) fehér zászlót tűzött ki, és megadta magát. Meskó ekkor anélkül, hogy a csehszlovák katonákat lefegyverezte volna, a harmadik erőd ellen vezette szakaszát. Amikor azonban már közvetlenül az erőd közelében volt, a telepes község házai közül és a betonerödből is erős golyószórótűz zúdult rá. Sőt, ezt látva a már magukat megadó két másik erőd katonái is visszabújtak a fedezékükbe, és ők is tüzelni kezdtek. A második szakasz így kelepcebe került, s gyakorlatilag megsemmisült. Meskó Tibor és öt katona hősi halált halt, további hatan megsebesültek, néhányan – köztük a szakaszához utólag csatlakozó Kovács Dezső – pedig fogságba estek. A cigánybanda bögőse csupán a bögő maradványait tudta kimenekíteni, mivel hangszerét szétlőtték.²⁰

A Kacagópuszta határában bekövetkezett súlyos emberáldozat véglegesen megpecsételte az amúgy is kudarcra ítélt akciót. A Meskóék kelepcebe eséséről közben hírt kapott Felcsiki, aki a századörzset vezette, ugyan megpróbált segítséget vinni, de már későn, s eredménytelenül. Sőt a mentőakció során egy további baka is életét vesztette. Ekkor már Felcsiki is belátta, hogy a támadás kifulladt, s a még rendelkezésére álló csapatokat a Rima-folyó mögé rendelte vissza, ahol védelmi állásokat építettek ki.

Közben – a Hangonyból küldött hírvivők által hozott visszavonulási parancs értelmében – megkezdődött a támadásban részt vevő szakaszok fokozatos visszavonulása. Egyedül a támadó csapatok gerincét képező századtörzs maradt a helyén, noha a százados már a délelőtti folyamán kézhez kapta a miskolci vegyesdandár parancsnokának a visszavonulást elrendelő parancsát. Felcsiki mégsem indult el visszafelé, sőt az alábbi tartalmú helyzetjelentést küldte hátra: „A visszavonulási parancsot megkaptam, de minden erkölcsi és tisztai érzékem tiltakozik az ellen, hogy a visszafoglalt 4-5 színmagyar községet újra a csehek terrorjának tegyem ki.”²¹ Visszaemlékezésében arra hivatkozik, hogy fényes nappal lehetetlen lett volna nagyobb veszteség nélkül a visszavonulás. Érvelését azonban gyengíti az a tény, hogy a támadásban részt vett többi szakasz veszteségek nélkül vissza tudott vonulni a határ mögé. Délután 17 óra körül újabb, ezúttal erélyesebb parancs érkezett, amelyben a kerületi parancsnok, Balgha ezredes „országos érdekre” hivatkozva azonnali visszavonulást rendelt el. Ekkor már Felcsiki százados is jobbnak látta, ha engedelmeskedik, s megkezdte a visszavonulást, amelynek következtében 21:45-kor az utolsó magyar honvédek is elhagyták Csehszlovákia területét.

Megfelelő források hiányában nem teljesen tisztázottak a csehszlovák határvédelem ellenlépései. Annyi mindenesetre sejthető, hogy a viszonylag kisszámú támadókkal szemben azt mennyiségében és minőségében is meghaladó erők álltak. Igaz, a határ közvetlen közelében csupán a tábori őrsök és a betonerődítések le-

génysége, valamint az Államvédelmi Őrség azonnal mozgósítható egységei voltak, amelyek nem képeztek jelentős erőt. Egy esetleges támadás esetén ennek az első védelmi vonalnak nemigen lehetett más a feladata, mint hogy addig feltartóztassa a támadókat, amíg a határtól mintegy 15 km-re állomásozó határvédő zászlóalj megfelelő segítséget nem küldenek. Feladatukat azonban jórészt sikeresen megoldották, hiszen (s itt ismét Felcsiki közlésére tudunk csak támaszkodni) a támadás által érintett 47 betonerődből csupán 6 adta meg magát, 11-et kiürítettek, míg a többi ellenállt. Az erődvonalat a támadó csapatoknak csupán Serke térségében sikerült áttörniük, ott pedig, ahol a leginkább szeretnék volna – a telep falvak előterében – ez nem sikerült. Talán ez lehetett az oka annak, hogy Felcsiki szerint a csehszlovák hadsereg egységei semmiféle támadó mozdulatot nem tettek, a két határvédő zászlóalj pedig többé-kevésbé tétlenül figyelte az eseményeket. Csupán néhány könnyű páncélos bevetésére került sor.²²

A sikertelen támadás mérlege

A támadás számbeli mérlegét illetően Felcsiki visszaemlékezésére, illetve a csehszlovák levéltári forrásokra tudunk támaszkodni. Az első – október 5-én, reggel küldött –, még bizonytalan csehszlovák jelentések szerint a Kacagópuszta előtt vívott harcban 1 magyar tiszt és 17 közkatonára esett el. A délutáni jelentések ezzel szemben már 8 magyar halotról szólnak. A másnap, hatodikán a Feledi Járási Hivatal által kiadott jelentés ismételt 8 halottat, valamint 3 sebesültet említ.²³ Felcsiki visszaemlékezése szerint – amely közli az elesettek nevét is – viszont a támadás során összesen 9 magyar katonára esett el, további 7 pedig megsebesült.²⁴ Az elesettek holttestét illetően a csehszlovák források árulkodóbbak. Beszámolnak arról, hogy az általuk nyilvántartott nyolc hősi halott közül egyet egy helyi lakos átvitt a magyar oldalra, további hetet viszont a kacagópusztai temetőben temettek el. A forrás szerint a temetésre a katonai tisztelet megadása mellett október 7-én, a délutáni órákban került sor, az elhunytak hozzátartozói, a csehszlovák katonai szervek és a Feledi Járási Hivatal tisztségviselőinek jelenlétében.²⁵ Az az információ azonban már a mai emlékezőktől származik, miszerint az elesettek hozzátartozói a bécsi döntést követően kihantolták a holttesteket, és azokat lakhelyükön újból eltemették.²⁶ Sajnos ennek a korabeli sajtóban semmi nyoma nem található. Kacagópuszta mellett azonban jelenleg is látható egy betonalapzat, amely a „magyar időkben” került oda, s amelyen az elesettek soha el nem készült hősi emlékműve állt volna.

A csehszlovák fogságba esett magyarok számát Felcsiki nem közli, míg a maga is fogságba esett Kovács Dezső őrmester 14 magyar fogolyt említ, akiket először Rimaszombatba szállítottak, ahol a megyeházán egyenként kihallgattak.²⁷ Ezt követően Losoncon és Besztercebányán keresztül Körmöcbányára vitték őket, ahol egy csendőrségi laktanyában újabb kihallgatás következett. Végül Turócszentmárton mellé kerültek, ahol egy laktanya melletti gazdasági udvarban, később pedig a laktanyában jelölték ki rabságuk helyszínét. Fogságuk ideje alatt a közeli kőbányába jártak dolgozni. Kovács szerint fogvatartóik emberségesen bántak velük, csupán az első bécsi döntés után váltak egy időre barátságtalanná, amikor is főleg Kassa elcsatolása okozott a szlovák katonáknak keserűséget. A Kacagópuszta mellett fogságba esett 14 magyart végül 1939. január 5-én engedték haza.²⁸

Nehezebben állapíthatók meg a csehszlovák fél veszteségei, mivel Felcsiki információit ebben a tekintetben kétellyel kell fogadnunk. Az általunk ismert csehszlovák források viszont meglehetősen szűkszavúak ezen a téren. Felcsiki szerint a csehszlovák oldalon 14 halott és 26 sebesült volt, valamint 89-en estek fogságba, akik közül a magyar kémelhárítás 26 személyt szállított Miskolcra. Ez a veszteség nagyságrendekkel nagyobb, mint az, amit a támadók szenvedtek. A gond csupán az, hogy ezeket a számokat a csehszlovák levéltári források egyáltalán nem támasztják alá. A Feledi Járási Hivatalból október 6-án éjjel előtt – tehát a harcok befejezése és a támadó csapatok visszavonulása után 1 nappal – a Tartományi Hivatalba küldött jelentés szerint ugyanis a csehszlovák határvédelmet egyetlen kisebb sebesülésen kívül más veszteség nem érte.²⁹ Felcsiki közlése a fogságba esett cseh és szlovák katonákat illetően is eltúlzottnak tűnik. A csehszlovák források ugyanis mindössze 10 tartósan fogságba került személyről tesznek említést.³⁰ Igaz, ebbe a számba nem tartoznak bele azok, akiket közben szabadon engedtek a magyarok. Így például a Velkenye és Serke mellett foglyul ejtett személyek, akiknek az őrzését a harci feladatok ellátó támadók nem tudták biztosítani. Az esetleges foglyok azonnali szabadon bocsátását sürgette a Balgha ezredes által aláírt visszavonulási parancs is.

A csehszlovák veszteségeket illetően ugyan a csehszlovák levéltári forrásokat tartjuk hitelesebbnek, de figyelemre érdemes Felcsikinek az a véleménye, miszerint a csehszlovák fél a súlyos áldozatokat eltitkolta saját közvéleménye előtt, a hősi halált halt cseh és szlovák katonák hozzátartozói pedig olyan értesítést kaptak a katonai hatóságoktól, hogy halottaik Kárpátalján estek el a magyar támadókkal szembeni harcokban.³¹ A feltevést némileg hitelesíti, hogy a kassai rádió magyar adása Meskó Tibor halálát és temetését is a Kárpátalja térségében folyó harcok kapcsán említette.³²

Prága és Budapest reakciója

A gömöri határszakaszról Pozsonyba és Prágába érkező hírek természetesen a csehszlovák politika azonnali reakcióját váltották ki. A túlságosan túlméretezett katonai fellépés helyett a csehszlovák oldal inkább a diplomáciai lépések útját választotta: az ilyenkor szokványos eljárások szerint azonnal tiltakozott a magyar félnél, s a legfontosabb csehszlovák külképviseleteket (Párizs, London, Berlin, Róma, Bukarest, Belgrád) is azonnal tájékoztatta a magyar agresszióról.³³ Diplomáciai összűzről és a támadás túlságos medializálásáról azonban mégsem lehet beszélni, hiszen Prága ekkor elsősorban Beneš köztársasági elnök lemondásával és az egyre erőteljesebb szlovák autonomista törekvésekkel volt elfoglalva. A Szudéta-vidék elvesztésével tárgyalási pozíciója amúgy is jelentősen meggyengült, s egy „jelentéktelen támadás” miatt nem akarta tovább élezni a viszonyt Magyarországgal sem. Budapest Prágához hasonlóan kellemtlenül lepte meg Felcsiki akciója, hiszen a komáromi tárgyalások előestéjén neki sem volt érdeke egy, a tárgyalásokat esetleg hátráltató esemény. Talán ezeknek a körülményeknek is köszönhető, hogy a területfoglalási kísérlet sem az egyik, sem a másik oldalon nem kapott nagyobb visszhangot, s a sajtóban is csak rövid és tömör híreket lehetett olvasni az „incidensről”.

Az eset által okozott diplomáciai vihar lezárására a komáromi tárgyalásokon került sor. Az október 10-i plenáris ülés megkezdését követően a szlovák delegáció vezetője, Jozef Tiso magyarázatot kért a magyar féltől az október 5-i támadást illetően.³⁴ Kánya erre közölte, hogy a támadás mögött egyéni kezdeményezés állt, s

az ügy kivizsgálása már folyamatban van. Teleki pedig jelezte, hogy az őrizetben lévő tisztet katonai bíróság elé fogják állítani.

Ez ugyan be is következett, de ahogyan várni lehetett, Felcsiki mégsem kapott büntetést. Ügyében ugyanis elmeszakértői vizsgálatot rendeltek el.³⁵ A vizsgálat bár elmebajt nem mutatott ki, de megállapította, hogy a vizsgált személynél a tett elkövetése idején olyan fokú öntudatzavar, ill. kóros lelkiállapot állt be, amely hatására jőzán ítélőképességét elveszítette. Ez pedig „elemi erővel feltörő érzelmi és indulati reakciókat” váltott ki nála. A vizsgálat végül arra a megállapításra jutott, hogy Felcsiki a tett idején büntetőjogilag nem volt beszámítható, így az ellene folyó eljárást megszüntették.³⁶

Másra a felvidék déli részének visszacsatolása utáni mámor közepette nem is lehetett számolni, sőt 1939-ben Horthy Miklós kormányzó a „Felvidék visszacsatolásával kapcsolatos különleges helyzetben tanúsított vitéz magatartásért” a hangonyi határbiztosító század állományának nagy részét kitüntetésben részesítette. A hősi halált halt Meskó Tibor és további 6 fő a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét, mások ezüst, illetve bronz vitézségi érdemrendet kaptak.

Felcsiki nem részesült kitüntetésben, s visszaemlékezésében ezt ki nem mondott keserűséggel vette tudomásul. Az ő véleménye 3 év elteltével is az maradt, hogy az általa vezetett „kis erőcske önkéntelenül is belekontárkodott a magas külpolitikába”, és ezért a magyar és a cseh kormány megállapodása nyomán a diplomácia áldozatává vált. Felelősségét utólag sem ismerve el akcióját továbbra is „legitimnek és előre kidolgozottnak” minősítette, s csupán a körülmények összejátzásának tulajdonította, hogy a hangonyi határbiztosító század támadása nem egy általános támadás része lett, hanem a harci egység külön háborúja.³⁷

Az egész eset sarokpontját és máig legvitatottabb kérdését az képezi, vajon felsőbb parancs nélkül miért kezdett Felcsiki egy olyan kalandor vállalkozásba, amely sikerét jőzán ésszel aligha lehetett feltételezni. S noha Felcsiki maga is érzi, hogy erre magyarázatot kell adnia, visszaemlékezésében mégis csupán homályos, egy sor ellentmondást rejtő választ tud megfogalmazni: a legénység türelmetlenségével, a hadsereg mozgósításával, valamint azzal magyarázza tettét, hogy október 4-én a határkerületi parancsnokságtól a támadási előkészületek végrehajtására kaptak parancsot. Ez azonban gyenge lábakon álló magyarázat, hiszen egy századosnak minden bizonnyal tudnia kell azt, hogy a támadásra való előkészületet elrendelő parancs nem azonos a támadást elrendelő parancssal, s végül maga Felcsiki is beismeri, hogy „támadási vagy megindulási parancsot nem is adtak ki”.³⁸ Így a Hangonyból induló támadást egy, a következményekkel számot nem vető parancsnok önhatalmú és megfontolatlan akciójának kell tekintenünk, amelynek végén a Rimaszombat főterére szánt borshordót csapra veretlenül vitték vissza a hangonyi laktanyába.

A kacagópusztai támadás és a helyi lakosság

Az eset utolsó megvizsgálendő momentuma az, miként reagált a helyi lakosság az eseményekre, s milyen következménnyel járt ez rájuk nézve. A támadás által közvetlenül érintett térségben csak a húszas években létrehozott kolóniákon élt jelentősebb számú cseh és szlovák lakosság. Mivel a támadás nyilvánvaló célpontjai épp ezek a községek voltak, az itt élő telepések közvetlen veszélyként érzékelték az ese-

ményeket. A támadás azonban feltételezhetően nem érte őket váratlanul, hiszen az 1938 őszen a Dél-Szlovákiát elárasztó magyarországi eredetű röplapok nem egy esetben tartalmaztak telepések elleni uszító szövegeket. A telepések előtt azonban az sem lehetett ismeretlen, hogy a hivatalos budapesti politika is számol elűzésükkel. A Földművelésügyi Minisztérium által 1938 októberének elején *Földbirtokpolitikai teendők a felszabaduló Felvidéken* címmel elkészített tervezet szerint ugyanis az „1918. október 31-ke után betelepített idegen telepések gazdasági ingatlanainak megszerzése” kiemelt feladatnak számított.³⁹ Ezt pedig másként, mint a kolonisták elűzésének útján nem lehetett végrehajtani, noha a tervezet a cseh telepésekkel ellentétben a szlovák kolonisták egy részének a helyben maradását nem zárta ki, ha ez a helyi őslakosság érdekeit nem sérti. Így leginkább félnivalójuk a gernyőpusztai cseh legionárius telepéseknek volt, akik közül mintegy 20 fő az Államvédelmi Őrség egységeiben harcolva Harmac és Jéne térségében védte az államhárt. S noha egyikük sem sebesült meg, s csupán öten estek magyar fogságba,⁴⁰ a támadás olyan ijedelmet okozott a kolóniákon, hogy az ott élő családok egy része már jóval az első bécsi döntés előtt összekapolta a holmiját, és elköltözött a magyar határszélről.

Felcsiki visszaemlékezéséből és az eseményről tudósító hivatalos csehszlovák forrásokból az derül ki, hogy abban a hat – akkor még szinte színmagyar – községben (Harmac, Jéne, Darnya, Serke, Simonyi, Velkenye), amelybe a támadásban részt vevő csapatok bevonultak, kitörő örömmel fogadták őket. A jénei fogadtatásról Győry zászlós naplója és a *Hangonyi Határőr* című lap 1. száma alapján így számol be Felcsiki: „a falusiak összegyűltek, az első jénei magyar, Jénei László gazda megölelt, megcsókolt és alig tudta mondani a meghatottságtól: »isten hozta [...] de régen vártuk már magyar véreinket!«. [...] Bárdos őrzetető kiáltványban szólította fel a falu fegyverfogható magyar népét, hogy lépjen be a magyar hadseregbe. Ötvennél is több fiatal magyar legény jelentkezett azonnal sor alá. Ezután Bárdos őrzetető az új elöljáróságot nevezte ki. A beiktatás örömeire áldomást ittak. A falu kocsmájából italt hozatott az őrzetető, amelynek árát nem készpénzzel, hanem – hadiszokás szerint – utalvánnyal nyugtázta. Az utalvány így hangzott: »8 liter rumot, 1 láda seritalt és 20 liter bort átvettem, fizetendő a háború után. Bárdos őrzetető, sk.«.”⁴¹

Hasonlóan meleg fogadtatásról ír Felcsiki Harmac és Serke esetében is, sőt lakosság azokban a közeli településeken is magyar zászlókat tűzött ki, ahová csak a hangonyi század bevonulásának a híre jutott el. Kérdéses azonban, hogy mennyire kell komolyan venni a jénei legények jelentkezését a magyar hadseregbe, valamint azt, hogy a helyi lakosság milyen mértékben volt hajlandó tevékenyen együttműködni a támadókkal. Felcsiki az akciót értékelve csalódással jegyzi meg, hogy másként alakulhattak volna az események, ha a „40 Rima-völgyi község 4000 magyarja hozzá- csatlakozik”. Ám a kisebbségi létben eltöltött húsz esztendő tapasztalatával felvértezett szlovákiai magyarok valószínűleg óvatosabbak voltak, mint ahogyan Felcsiki remélte. Hallgatva a budapesti, esetleg a pozsonyi rádiót, tudniuk kellett, hogy a két ország között nem kezdődött háború, tehát csak valamiféle lokális, bizonytalan kimenetelű konfliktusról lehet szó. Nekik pedig több volt a veszítenivalójuk, mint a támadóknak, akik bármikor visszahátrálhattak a határok mögé. S talán ennek az óvatosságnak is tudható be, hogy annak ellenére – s erre utalások vannak a csehszlovák forrásokban is –, hogy a támadókat a helyismerettel rendelkező

szlovákiai magyarok is segítették,⁴² tömeges csatlakozásukról (az állítólagos jénei legényeket nem számítva) csak Serke községből vannak információink. Ott viszont a helyiek tömegesen vettek részt a falu körüli betonerődítések legénységének a lefegyverzésében, majd a foglyok őrzésében is.⁴³ Ezzel magyarázható, hogy tudomásunk szerint a támadók visszavonulása után csupán Serkében voltak letartóztatások, amely során október 5-én este a csehszlovák hatóságok 21 (más források szerint 25) serkei lakost fogtak le, s szállítottak a Rimaszombati Kerületi Bíróság fogdájába. A letartóztatottak további sorsa ismeretlen, feltételezhető azonban, hogy a körülményekre való tekintettel (a komáromi tárgyalások) komolyabb büntetés nélkül szabadon engedték őket.

A helyi lakosság reakcióját illetően figyelemre méltó a cigány lakosság lelkesedése (a velkenyei laktanya elfoglalásakor egy helyi cigány közvetített a két fél között; Harmacon óriási örömmel fogadták a cigányok a bevonuló magyarokat). A Serkén letartóztatott 21 személyből 10 esetében jegyzi meg a kezünkben lévő forrás, hogy magyar cigányról, többségében muzsikusról van szó.⁴⁴ A cigányság feltűnő aktivitását egyrészt erős nemzettudatukkal, másrészt talán mentalitásukkal, a lehetséges következmények figyelmen kívül hagyásával lehet magyarázni.

A Feledi Járási Hivatal jelentései ugyan óvatosan fogalmaznak a helyi lakossággal kapcsolatban, ám eleve megbízhatatlannak bélyegzik azokat. A hatóságok tartottak a helyi lakosság reakciójától, s amikor a támadás hírére a közeli járási székhelyen, Feleden is magyar zászlók jelentek meg, a járási hivatal vezetője a felsőbb szervektől kért tanácsot, hogyan reagáljon erre.⁴⁵ Azt, hogy a csehszlovák katonaság csak másfél nappal a támadók kivonulását követően, október 7-én vonult be Harmac községbe is, azzal lehet magyarázni, hogy tartottak a helyi lakosság reakciójától.

A hatóságok a helyi lakosság magatartásával indokolták a Feledi járás területén bevezetett intézkedéseket: az összes lőfegyver begyűjtését, a kocsmák és vendéglők bezárását, s azt, hogy este 6 óra után kijárási tilalmat rendeltek el.⁴⁶ A járási főnök javaslatát viszont, hogy a járás területén statáriumot hirdessenek ki, a pozsonyi Tartományi Hivatal elutasította.

Szintén a lakosság „féken tartását” szolgálta, hogy az Egyesült Magyar Párt (EMP) nyolc tagját túszként letartóztatták, és Rimaszombatba szállították.

A támadás által érintett Feledi járás területén viszonylag gyorsan helyreállt a nyugalom, és az élet visszazökkent a rendes kerékvágásba. Ehhez kétségkívül hozzájárult az is, hogy a járási főnök javaslatára Fodor Jenő abafalai birtokos, befolyásos közéleti személyiség végigutazta a járást és a jegyzői hivatalokba hívta az EMP vezetőit, ahol nyugalomra kérte őket a komáromi tárgyalások befejezéséig.⁴⁷ Szintén ilyen irányban hatottak az október 7-én megalakult Magyar Nemzeti Tanács felhívásai, amelyek az anyaországhoz való közeli visszatérés jegyében nyugalomra intették a szlovákiai magyarságot. Ekkor már a Feledi járás magyar lakossága is sejtette, hogy a Felcsiki százados vezette betörés önkényes akció volt ugyan, de egyben előhírnöke a húsz év óta várt változásnak.

Az események óta eltelt 70 év, s a második világháború után átélt traumák az 1938-as eseményeket szinte kitörölték az érintett térség lakóinak emlékezetéből, illetve azok áthagyományozására nem került sor. Az eseményekről már csupán néhányan tudnak másodkézből való információkat szolgáltatni. A környék magyar falvai

ban azonban még napjainkban is él egy nóta, amelyről csak kevesen tudják, hogy a Kacagópuszta mellett elesett bakáknak állít emléket:

„Kacagói kis temető, nóta is van róla
Oda megyek megpihenni, ha majd üt az óra,
Szívesen meghalnék szép Magyarorszáért,
Meg azért a göndör hajú felvidéki lányért.”

Jegyzetek

1. A mai olvasó igen csak meglepőnek találhatja, hogy Csehszlovákiába néhány baloldali lapon kívül szinte valamennyi magyarországi sajtóterméket tilos volt behozni, az indexre került könyvek között pedig a magyar irodalom klasszikusai mellett ifjúsági irodalom, tudományos könyvek stb. is voltak.
2. Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl 3. *O přežití a o život (1936–1938)*. Praha, Libri, 2003, 450–454.
3. Az Államvédelmi Őrség szerepéről és szervezeti felépítéséről lásd bővebben Ota Holub: Organizace a příprava Stráže obrany státu k bojové činnosti při zajištění státní hranice ČSR v letech 1936–1938. *Historie a vojenství*, 1991. 3. sz. 18–39. p.
4. Május folyamán Délnyugat-Szlovákia több településén megjelent *Add tovább!* címmel az alábbi szövegű röplap: „Drága Véreink, akinek ingatlanja (földje, háza) van, azt semmi áron ne adja el. Se csehnek, se pedig zsidónak! Ne gyűjtsétek az értéktelen cseh bankókat. Akinek fölösleges pénze van, az vegyen rajta bármit (cukrot, ruhát, cipőt) de ne tegye a láda fiába vagy a takarékbába! A forgalomban lévő cseh pénz mind hamis, annak külföldön sincs már értéke. Ezzel a szemét pénzzel akarnak benneteket a cseh zsebrákok koldussá tenni! Küldjétek a pokolba a cseh muzsikusokat kolduspénzükkel együtt. Adót pedig ne fizessetek!” SNA, KÚ Prez 270, PIV-tlač, 29611/38.
5. SÚA Praha, MV-225, kart. 1094, 30632/prez/1938.
6. SÚA Praha, MV-225, kart. 1094, 57520/prez/1938.
7. A kacagópuszta melletti incidenst tudomásom szerint mindössze a következő két munka említi: *Hraničáři pod Luží '38*. Kol. autorov. Dvůr Králové nad Labem, Fort print, 2003; Sallai Gergely: *Az első bécsi döntés*. Budapest, Osiris, 2002.
8. Hadtörténeti Levéltár (a továbbiakban: HL), TGY-2893; ill. TGY-2983.
9. Felcsiki például úgy emlékszik vissza, hogy a támadás megindulásakor már folytak a komáromi tárgyalások, noha azok csak október 9-én kezdődtek meg.
10. Hangannyal szemben a húszas években lebonyolított földreform során 4 csehszlovák telepet hoztak létre: Gernyőpusztán, Leánymezőn, Csobánkán és Kacagópusztán. Gernyőpusztára főleg cseh nemzetiségű legionáriusokat, a másik három kolóniára pedig árvai szlovák optánsokat telepítettek. Az érintett telepekkel kapcsolatban lásd Simon Attila: Cseh és szlovák kolonisták betelepítése Dél-Gömör falvaiba a két háború közötti időszakban. *Gömörország*, 5. évf. (2004) 1. sz. 40–45. p.
11. HL, TGY-2893, 10. p.
12. Uo.
13. A magyar határ mentén Pozsony–Ligetfalu és Komárom térségének kivételével csupán könnyűerődítések kiépítésére került sor.
14. Uo. 24. p.
15. Uo. 24. p. A nótaszó mellett induló támadás nem tartozott a hasonló jellegű katonai akciók bevett stratégiai elemei közé, így nem csoda, hogy a csehszlovák forrásokból vizsgálódáskor az a megállapítás, hogy Felcsiki és a támadók részegek voltak. Felcsiki ezt cáfolja.

16. Uo. 27. p. A csehszlovák források ezzel szemben 15 Velkenyénél fogságba esett fegyveresről tudósítanak. A fogságba esettek rövid időn belüli szabadon bocsátását azonban ők is megerősítik. SNA, KÚ 225, Telefonogram. 5. 10. 1938., 20. 45. hod. Úradná zpráva.
17. Vö. HL, TGY-2893; SÚA, PMR 3181, 2074/38; Interjú.
18. HL, TGY-2893, 34. p.
19. A 2. szakasz parancsnokváltásáról eltérően számolnak be forrásaink. Felcsiki verziója szerint Kovács egy sziklában megbotlott s elzuhánva eszméletét veszítette. Meskó pedig „öntevekenyen” a parancsnoka híján tétlenül várakozó szakasz élére állt. Kovács Dezső visszaemlékezésében nyoma sincs az eszméletvesztésnek. Visszaemlékezése szerint Meskó akkor állt a szakasz élére, miközben ő Harmac községben megbízható és a terepet jól ismerő vezetőket keresett. A két verzió között jelentős különbség mutatkozik. Véleményünk szerint Kovács őrmester visszaemlékezése, amely a határbiztosító száza- don belüli fegyelem hiányát vetíti elénk, tűnik hitelesnek, hiszen semmi oka nem volt ar- ra, hogy esetleges eszméletvesztését tagadja. Felcsiki verziója viszont egyrészt Meskóra nézve is kedvezőbb, másrészt a száza- d fegyelmi belső viszonyaira nézve is. Felcsiki egyébként Meskó bármely hadseregben komoly büntetést maga után vonó cselekedetét a „szilaj vér, a magyar virtus és a győzni vágyás szinte tudatalatti szenvedélye” számlá- jára írja, s egyben meg is bocsátja.
20. A feledi járási főnök által a prágai belügyminisztériumba küldött jelentés kitér arra, hogy a magyar támadás cigányzene kíséretével indult, sőt a jelentés arról is beszámol, hogy *corpus delictiként* lefoglalták a cigánybanda által elhagyott nagybőgő maradványait. SÚA, PMR 3181, 2110/38
21. HL, TGY-2893, 71. p.
22. A Feledi Járási Hivatal 13:00-kor keltezett jelentése 3 tank bevetését említi. SÚA, PMR 3181, 2079/38; Más források szerint pedig a támadás visszaverésében a 3. gyors di- vízió könnyűpáncélosai is részt vettek (vö. *Hraničáři pod Luží...* 86. p.).
23. SNA KÚ 255, 63465; SÚA, PMR 3181, 2074/38 és 2087/38.
24. A harcokban a következő magyar katonák estek el: Meskó Tibor hadnagy, Varga Kapcsi János őrzetű, valamint Borbás István, Boros József, Holló Ignác, Papp Kopácsi István, Varga József, Bellér Arzén és Holló Gábor határőrök. HL, TGY-2893, 55–56. p.
25. SNA KÚ 255, 6274; SÚA, PMR 3181, 2116/38.
26. Varga József és Varga Kapcsi János neve szerepel a második világháborús hősi halot- tak hangonyi emlékművén, s ők feltehetően Hangonyban is vannak eltemetve, Bellér Ar- zén sírja pedig a szentsimoni temetőben található. A többiek sírjával kapcsolatban nem sikerült információkat szerezni.
27. HL, TGY-2983.
28. Kovács meglehetősen jó emlékekkel van fogvatartói iránt, s különösen egy fiatal szlo- vák tiszthelyettségű alakult ki jó kapcsolata. Vele szabadulása után baráti hangú leve- let váltott.
29. SNA, KÚ 255, 62192.
30. Ők Harmac, ill. Jéne községek mellett estek fogságba.
31. HL, TGY-2893, 74. p.
32. MOL, KÜM 132, 64. cs, 7/7, 1938.
33. Deák, Ladislav: *Viedenská arbitráž. 2. november 1938. Dokumenty I. (20. september – 2. november 1938.* Martin, Matica slovenská, 2002, 36–38. sz. dokumentumok.
34. Uo. 57. sz. dokumentum.
35. HL, HM-4129/eln.
36. Felcsikit később a visszacsatolt Jolsvára helyezték, ahol emléktáblát helyeztetett el a laktanya falára a hangonyi elesettek tiszteletére. (Elek László szíves közlése alapján.)
37. HL, TGY- 2893, 70. p.
38. HL, TGY 2893, 19. p.

39. MOL, K 184, FM 5264, 1939–35–22303.
40. SNA, MH [Szlovák Nemzeti Levéltár, Gazdasági Minisztérium], 950. doboz, i. sz. 44.997-Kleg. 1938, A szlovákiai kolonisták evakuációja.
41. HL, TGY 2893, 42–43. p.
42. Ezt Pongó Károly jénei visszaemlékező is megerősítette.
43. SNA, KÚ 255, 8per 38, Lengyel Ladislav a spol., účast na ozbrojenom prepadení čsl. Vojska.
44. Uo.
45. SNA, KÚ 255, 63603.
46. SNA, KÚ 255, 63858.
47. SNA, KÚ 255, 62192.

Felhasznált irodalom

- Deák, Ladislav 2002. *Viedenská arbitráž. 2. november 1938. Dokumenty I. (20. september – 2. november 1938)*. Martin, Matica slovenská.
- Holub, Ota 1991. Organizace a příprava Stráže obrany štátu k bojové činnosti při zajištění státní hranice ČSR v letech 1936–1938. *Historie a vojenství*, 3. sz. 18–39.
- Hraničáři pod Luží '38* 2003. Kol. autorov. Dvůr Králové nad Labem, Fort print.
- Kárník, Zdeněk 2003. České země v éře první republiky (1918–1938). Díl 3. *O přežití a o život (1936–1938)*. Praha, Libri.
- Sallai Gergely 2002. *Az első bécsi döntés*. Budapest, Osiris.
- Simon Attila 2004. Cseh és szlovák kolonisták betelepítése Dél-Gömör falvaiba a két háború közötti időszakban. *Gömörország*, 5. évf. 1. sz. 40–45. p.

ATTILA SIMON

WITH PIPE, DRUM, DOUBLE BASS – OR EXPERIMENT ON „THE RE-OCCUPATION OF THE UPPER LAND” ON 5TH OCTOBER 1938

Due to the strained foreign and home policy situation in Czechoslovakia, September and October 1938 was rich in armed incidents, street demonstrations, ethnic conflicts. These were firstly characteristic for the Czech-German border section, where they began even sooner before the decision in Munich, but they continued even after the border changes.

Despite of this, on the Slovak-Hungarian border section there was silence and peacefulness, although in the first days of October, the situation in South Slovakia sharpened. In many places – mainly in the territory of Sub-Carpathia – there were minor border collisions that were made mostly by free groups gathering in Hungary. Although in the territory of the Slovak-Hungarian border section the number of such conflicts was minimal. On 5th October by Kacagópuszta belonging to the district of Feledi, on 7th October by Párkány, and on 13th October in Perbenyik belonging to the Királyhelmecec district there were border incidents. In this study from the three incidents we intend to introduce the one that happened in Kacagópuszta on 5th October that before the first Vienna decision can be considered not only the most important incident, but also the most documented one.

The most important border incident of fall 1938 was in the Feledi district on 5th October, during which the units of the Hungarian border insuring company

in Hangony broke to the territory of Czechoslovakia. Consequently they broke the first line of the Czechoslovak border guard and occupied some territories lived by Hungarians. Although the Czechoslovak border defence – that were activated and put into action even armoured troops – stopped them. After the attack was defeated, and their superior units more strongly insisted on their withdrawal, the attackers after 1 day of fight, on 5th October in evening hours drew back behind the state borders.

The settling down of the diplomatic storm that was caused by the evening incident took place at the meeting in Komárom. After the commencement of the plenary meeting on 10th October the leader of the Slovak delegation, Jozef Tiso required explanation from the Hungarian party concerning the attack on 5th October. Consequently Kánya explained that there was individual initiative behind the attack and that the examination of the case is in process. Teleki indicated that the soldier in custody would be bring to military justice.